

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลป่าป้อง อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและตลอดจนผลงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย โดยแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็ง (Empowerment)
3. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรกับชุมชน
4. แนวคิดสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร
5. แนวคิดการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศน์วัฒนธรรม
6. แนวคิดเกี่ยวกับป่าไม้และแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้
7. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน
8. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้และการจัดการผลประ โยชน์ป่าชุมชน
9. แนวคิดเกี่ยวกับการคุกคามป่าไม้
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นแนวคิดการพัฒนาที่เข้ามามีบทบาทในสังคมโลกและสังคมไทย แนวคิดนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ณ กรุงสต็อกโฮล์มราชอาณาจักรสวีเดน เมื่อปี พ.ศ. 2515 โดยองค์การสหประชาชาติเพื่อเรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ ผลการประชุมครั้งนี้ทำให้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในประชาคมระหว่างประเทศนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆในเวลาต่อมา เช่น "โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ" และ คณะกรรมาธิการ โลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา เป็นต้นเรียกร้องให้ประชาชนในโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยไปสู่การพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 อุดรธานี, 2550:

ออนไลน์) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)(2544: 55-59)สรุปว่าเป็นการยอมรับครั้งใหญ่ที่เดียวว่า การพัฒนาที่ผ่านมาผิดพลาดเพราะฉะนั้นจะต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงใหม่ นี่ก็จะเริ่มต้นที่ทำให้ต้องมีการพัฒนาแบบใหม่และท่านยังได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงกระแสการพัฒนาแบบใหม่ที่แบ่งเป็น 2 กระแสหลัก ดังนี้

กระแสที่ 1 เมื่อมีการจัดตั้ง World Commission on Environment and Development เมื่อปี พ.ศ. 2526 (ค.ศ. 1983) ซึ่งได้เผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future ในปี ค.ศ. 1987 หลังปกตีตัวแดงว่าเป็นเอกสารสำคัญที่สุดสำหรับอนาคตของโลก “This is the most important document of the decade on the future of the world” ซึ่งกระแสนี้จะเน้นมิติทางสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ โดยแทบไม่ได้พูดถึงวัฒนธรรมเลย แต่ก็มีเหตุผลทำนองเดียวกับกระแสที่ 2 กล่าวคือ การพัฒนาที่ผ่านมานั้นมุ่งแต่เศรษฐกิจจนเกิดผลร้ายต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กระแสที่ 2 เกิดขึ้นจากองค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ (UNESCO) ได้เสนอให้สมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติลงมติประกาศตั้งทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development) ปี พ.ศ. 2531-2540 (ค.ศ. 1988-1997) ซึ่งกระแสที่ 2 นี้ให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมโดยให้เน้นความสำคัญของมิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ผ่านมามีผิดพลาดก็เพราะไม่นำองค์ประกอบต่างๆ มาใส่ให้ครบในกระบวนการพัฒนานั่นเอง

ความยั่งยืนที่กล่าวไว้ข้างต้นจึงควรตั้งอยู่บนองค์ประกอบพื้นฐานหลัก 3 ด้าน ดังภาพ 3

ด้านนิเวศ/ สิ่งแวดล้อม

ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม-การเมือง-วัฒนธรรม

ภาพ 2 แบบจำลองเพื่อความยั่งยืน (ดัดแปลงจากLakanavichian, 1998)ซึ่งมีปัจจัยย่อยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก

ในประเทศไทยมีผู้กล่าวถึงแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้หลายท่านด้วยกันซึ่งมิติของความยั่งยืนนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ความยั่งยืนทางด้านนิเวศ/ สิ่งแวดล้อม หมายถึง ความยั่งยืนของระบบนิเวศในลักษณะที่ระบบสามารถรองรับและกระจายพันธุ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมั่นคง (Lakanavichian, 1998) ความยั่งยืนในมิตินี้เป็นความคงอยู่ของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่เป็นระบบค้ำจุนชีวิต ไม่ว่าจะเป็น อากาศ น้ำ ดิน ความหลากหลายทางชีวภาพพืชพันธุ์ สัตว์ป่า (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2547: 293) นอกจากนี้ยังหมายถึงการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน เมื่อใช้แล้วต้องไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรนั้นเกิดความด้อยประสิทธิภาพจนไม่สามารถให้ผลผลิตได้(เกษมจันทร์แก้ว, 2545: 193)

2. ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความยั่งยืนในการจัดสรรและกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์(2540 อ้างใน มนัส สุภลักษณ์, 2544: 15) ได้ให้คำนิยามของการพัฒนาแบบยั่งยืนในมิติทางเศรษฐกิจไว้ว่า เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ เงิน และกายภาพมาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความอยู่ดีกินดี และความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม และอยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ ส่วน ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง (2547: 295) มองความยั่งยืนทางเศรษฐกิจว่า เมืองหรือชุมชนต้องมีเศรษฐกิจที่ดีและมั่นคงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพแม้ว่าจะมีปัจจัยภายนอกมากระทบ (ตรงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเรื่องการมีภูมิคุ้มกันที่ดี) เช่น ภัยธรรมชาติ หรือการก่อการร้าย เป็นต้น ที่สำคัญเศรษฐกิจที่ดีนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน

3. ความยั่งยืนทางสังคม-การเมือง-วัฒนธรรม หมายถึง ความยั่งยืนในการดำรงชีวิตที่คำนึงถึงคุณภาพชีวิตในสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การเมือง และสถาบันต่างๆ นอกจากนั้นมิติทางสังคม-วัฒนธรรม ในการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น การตัดสินใจของชุมชนและการจัดการทางสังคมต้องสอดคล้องกับหลักการนิเวศวิทยา ชุมชนต้องมีส่วนร่วมและมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของตนเอง ประเวศ วะสี (2541 อ้างใน มนัส สุภลักษณ์, 2544: 24) กล่าวถึง ประชา

สังคม (Civil Society) ในการพัฒนาที่ยั่งยืนความหมายถึง สังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน ซึ่งไม่ได้แปลว่าการดึงสังคมไปสู่ชุมชนแบบบุพกาลหรือโบราณ แต่ชุมชนมีความหมายว่า การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถดำรงไว้ซึ่งประชากรและชาติพันธุ์ รวมทั้งคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุทธิ์ เจริญเมือง, 2547: 286-292)

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็ง (Empowerment)

Clutterbuck, D. and Kemaghan, S. (1994: 209 อ้างใน ศรีปริชญ์ ฐปกระจำง, 2544) กล่าวว่า การเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งความเข้มแข็งมีสาระด้านบริบท คุณค่า กระบวนการ และผลลัพธ์ ซึ่ง Stuart Rees (1991: 86-98) แบ่งระดับการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งความเข้มแข็งเป็น 3 ประการ คือ 1) ระดับบุคคล เป็นการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งความเข้มแข็งในกระบวนการทางจิตวิทยา 2) ระดับองค์กรภายใน เป็นการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรเพื่อเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งรวม 3) ระดับเหนือกว่าองค์กร เป็นระดับที่ระบบสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งด้านองค์กร คือ สามารถมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อม

การเชื่อมโยงของการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งในระดับต่างๆ ซึ่งให้เห็นลักษณะของสังคมร่วมกันจัดองค์กรที่มีพลัง เพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายระดับระบบ (System – level goals) คือ สมาชิกแต่ละบุคคลรวมเป็นองค์กรและสร้างเป็นระบบ ซึ่ง David M. Fetterman et al., Editors. (1972: 12) ได้กล่าวถึง การเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งระดับมหภาค หมายถึง กระบวนการเพิ่มหรือการมีส่วนร่วมพลังทางการเมือง และระดับจุลภาค หมายถึง การสร้างความรู้สึกร่วมกันของบุคคลให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเองมีพลังความเข้มแข็งหรือสามารถควบคุมสิ่งต่างๆ ได้ โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานของตนเอง

3. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรกับชุมชน

นิวัติเรื่องพานิช (2536, หน้า 24-30) กล่าวว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอู่ข้าวอู่น้ำแต่ถ้าประชาชนยังใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ประหยัดและขาดหลักการอนุรักษ์แล้วอนาคตของประเทศก็ตกอยู่ในฐานะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งการอนุรักษ์หมายถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดและประหยัดโดยใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและสูญเปล่าน้อยที่สุดรวมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์ให้แก่มหาชนโดยทั่วถึงกันด้วยทั้งนี้จะต้องเข้าใจว่าการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆแต่จะต้องทะนุบำรุงและนำทรัพยากรมาใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะและพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดด้วยเนื่องจากเราไม่สามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรชนิดใดชนิดหนึ่งได้โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรชนิดอื่นๆ ดังนั้นจึงควรที่จะได้พิจารณาตัดสินใจว่าควรจะใช้ทรัพยากรแต่ละประเภทในสัดส่วนที่เหมาะสมอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์สูงสุดและเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรอื่น ๆ น้อยที่สุดและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างหนึ่งบนความหายของทรัพยากรอื่น ๆ เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง

ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้นจะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมหรือจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมๆกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้นๆ กล่าวโดยทั่วไปการอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิตเพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคมไม่เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ทุกอย่างอย่างร่วมกันซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก

ในชุมชนชนบทส่วนมากจะมีทักษะและประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สนองตอบต่อวิถีการผลิตและการดำเนินชีวิตอีกทั้งยังมีความพยายามร่วมกันในการปกป้องและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเอาไว้ให้ลูกหลานในอนาคตเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนชนบทมีวิธีการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและระบบการผลิตของชุมชน อีกทั้งยังมีความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการและสืบทอดความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรให้ชนรุ่นหลังอีกด้วยซึ่งแต่ละชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่สภาพทางสังคมวัฒนธรรมและความเชื่อเป็นการพิสูจน์ว่ารัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่เพียงพอที่จะอนุรักษ์ป่าให้ยั่งยืนและมีคุณภาพตลอดไปแต่จะต้องเป็นการเข้ามาดูแลร่วมกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานของรัฐบาลจัดการป่า

เป็นสิ่งสำคัญที่สุดจึงเป็นความพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกันระหว่างรัฐและชาวบ้านและยังได้ให้ข้อสังเกตชุมชนในเขตป่าหรือใกล้เขตป่าที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

(1) ต้องเป็นชุมชนที่ชาวบ้านทำการเกษตรขนาดเล็กแม้ว่าผลผลิตเข้าสู่ตลาดจำนวนมากแต่ไม่ใช่การทำพืชไร่ขนาดใหญ่หรือเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวไม่มีปัญหาแรงงานในครอบครัวถูกใช้ไปนอกไร่นาเป็นการถาวรหรือชั่วคราวก็ตามแต่ในขณะเดียวกันมีการทำการเกษตรบนที่ดินอย่างสม่ำเสมอทุกฤดูกาลผลิตไม่ได้ปล่อยที่ดินร้างไว้การเกษตรจึงยังเป็นกิจกรรมและที่มาของรายได้ที่สำคัญของครอบครัว

(2) มีการจัดองค์กรชาวบ้านที่ดีมีประสิทธิภาพกล่าวคือสามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้องค์กรเหล่านี้มีหลายรูปแบบนับตั้งแต่องค์กรที่รวมตัวกันหลวมๆ ไปจนถึงองค์กรที่มีข้อผูกมัดสมาชิกอย่างแน่นหนาตลอดจนมีอำนาจในการออกกฎเกณฑ์เป็นลายลักษณ์อักษรและสามารถลงโทษปรับผู้ฝ่าฝืนได้

(3) ชุมชนมีอิสระที่จะใช้ประโยชน์จากป่าเช่นเก็บของป่ามาบริโภคหรือแม้แต่ตัดไม้ในปริมาณจำกัดมาใช้ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณเป็นเจ้าของป่าที่แท้จริงไม่ใช่เป็นของรัฐซึ่งมักปล่อยให้นายทุนเข้ามาตัดถวงเอาทรัพยากรจากป่าไม้ได้ง่ายอยู่เสมอในขณะเดียวกันก็กีดกันมิให้ชาวบ้านได้ใช้สอยป่าในการประกอบอาชีพ

(4) ชุมชนมักมีการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ร่วมอยู่ด้วยมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่กรณีอุดมการณ์ที่เปลี่ยนไปคือเปลี่ยนอุดมการณ์การพัฒนาที่รัฐยึดยึดไว้ให้ได้แก่การเอารายได้เป็นตัวเงินและวัตถุปรนเปรอชีวิตเป็นเครื่องวัดความเจริญก้าวหน้าของคนกลายมาเป็นยกความมั่นคงด้านต่างๆของครอบครัวความสุขความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่นมาเป็นอุดมคติแทนเงินตราและวัตถุเครื่องปรนเปรอต่างๆ

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีความสัมพันธ์ในเชิงกำหนดซึ่งกันและกันกล่าวคือมนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและเพื่อสนองความต้องการในด้านต่างๆของตนเองซึ่งบางครั้งพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติของมนุษย์ส่งผลให้ธรรมชาติเกิดการ

เปลี่ยนแปลงในขณะที่ธรรมชาติเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเมื่อธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้แบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เอง วิชาจิตวิทยาในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในอดีตจะเน้นการศึกษาถึงทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมาเริ่มเปลี่ยนแปลงแนวการศึกษาเป็นการศึกษาความเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมและพัฒนามาเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมเช่นในปัจจุบัน โดยมีนักทฤษฎี นักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมวิทยาหลายท่านกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม หรือทรัพยากรธรรมชาติดังนี้

ชาร์ลส์คาร์วิน (อ้างในชูศักดิ์วิฑูรย์, 2530) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตตามหลักทฤษฎีวิวัฒนาการไว้ 2 หลักการคือ 1) หลักการปรับตัวเองให้เข้ากับระบบนิเวศน์โดยผู้ที่แข็งแรงที่สุดจึงจะสามารถอยู่รอดได้และ 2) หลักความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม โดยเป็นการแข่งขันกันเพื่อครอบครองทรัพยากรซึ่งการต่อสู้หรือการแข่งขันนี้เป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตเพื่อการอยู่รอดและอาจมีการปรับตัวเข้าหากันพึ่งพาอาศัยกันอาจจำแนกความสัมพันธ์ออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ 1) เป็นการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิตต่างชนิดกันและ 2) เป็นการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน

โรเบิร์ตอีพาร์ค (อ้างในสมศักดิ์ศรีสันติสุข, 2534) ได้นำหลักการทางวิทยาศาสตร์ชีวภาพหรือนิเวศวิทยาของพืชและสัตว์มาใช้ในการศึกษาพฤติกรรมปรับตัวของมนุษย์ต่อเงื่อนไขต่างๆของสภาพแวดล้อมทางกายภาพเช่นการจัดระเบียบของชุมชนมนุษย์โดยแยกศึกษาเป็น 2 ระดับคือ 1) ระดับทางชีวภาพเป็นระดับที่เป็นผลมาจากการต่อสู้เพื่อการอยู่รอดบนพื้นฐานของการร่วมมือแบบแข่งขันอย่างไม่มีมีการวางแผนไว้ก่อนซึ่งเกิดขึ้นได้ทั้งในมนุษย์และสัตว์ 2) ระดับทางสังคมเป็นระดับที่ประกอบด้วย การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กันอันนำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคมและเกิดขึ้นเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น

โรเบิร์ตทีมัลลิส (อ้างในวรนนท์กิตติอัมพานนท์, 2530) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และทรัพยากรว่าอาหารและเครื่องยังชีพจะมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของประชากร กล่าวคือสังคมใดมีอาหารและเครื่องยังชีพอุดมสมบูรณ์มากสังคมนั้นจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นของ

ประชากรสูงสำหรับอัตราการเจริญเติบโตของประชากรจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมากกว่าความสามารถในการผลิตอาหารเพราะการเพิ่มขึ้นของประชากรมีลักษณะคล้ายกับอนุกรมความก้าวหน้าทางเรขาคณิตคือ 2, 4, 8, 16, 32, 64, ... ในขณะที่การเพิ่มขึ้นของการผลิตอาหารมีลักษณะคล้ายอนุกรมความก้าวหน้าเลขคณิตคือ 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14... ดังนั้น โลกจะมีประชากรมากเกินไปและจะเกิดการขาดแคลนอาหารหรือทรัพยากรหากไม่มีการควบคุมจำนวนประชากร

การจัดการทรัพยากร

โกลด์แฟรกทอง (2535) เสนอแนวคิดการจัดการทรัพยากรที่ชุมชนมีส่วนร่วมบนพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญโดยสรุปคือ

(1) แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชุมชนกับสังคมทรัพยากรในระบบนิเวศที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน

(2) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบทโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติหรือ FAO (Food and Agriculture Organization) (1978) ได้เสนอให้นำความรู้ด้านการป่าไม้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนชนบทโดยให้ชุมชนใกล้ป่าได้พึ่งพาผลประโยชน์ด้านต่างๆจากทรัพยากรป่าไม้เช่นยารักษาโรคอาหารไม้ใช้สอยแหล่งน้ำเพื่อการครองชีพในภาวะพอเพียง

(3) แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยให้ชุมชนเป็นผู้จัดการดูแลรักษาและให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

4. แนวคิดสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ชัยอนันต์สมุทรวณิชและกุสุมาสนิทวงศ์ณอยุธยา (2536, หน้า 83-95) กล่าวว่า การเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ระหว่างรัฐกับประชาชนนั้นมีความแตกต่างกันประชาชนมีความสัมพันธ์กับป่าไม้ในเชิงเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมเป็นลักษณะที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติเรียกว่าลักษณะนิเวศนิยมส่วนรัฐนั้นมีความสัมพันธ์กับป่าในด้านเศรษฐกิจเป็นลักษณะการเข้าถึงป่าแบบ

เทคนิคนิยมซึ่งเป็นการจัดการในลักษณะแทรกแซงต่อธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากร ประชาชนและรัฐจึงมีความแตกต่างกันและนำไปสู่ภาวะที่เรียกว่าความขัดแย้งด้านทรัพยากรการ แก้ไขข้อขัดแย้งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นทางออกซึ่งมีหลักสำคัญคือ

- (1) เป็นการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ของชุมชน
- (2) เพื่อตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน
- (3) เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์
- (4) เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

5. แนวคิดการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศน์วัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศน์วัฒนธรรมเป็นการจัดการในเชิงจิตสำนึกเพราะมีฐานคิดอยู่ที่การบูรณาการอย่างเป็นองค์รวมมองสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ไม่แยกส่วนออกจากระบบสังคมของชุมชนพยายามทำความเข้าใจถึงสภาพเป็นจริงในการอยู่ร่วมกันของระบบทั้งสองซึ่งถือว่าปฏิบัติสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนภายใต้เงื่อนไขของพื้นที่ในระบบนิเวศน์ที่แตกต่างกันโดยมีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมและความมีเหตุผลของแต่ละชุมชนท้องถิ่นทำหน้าที่เสมือนกลไกในการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อรักษาคุณภาพและความมั่นคงของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่องทรัพยากรธรรมชาติมิใช่เป็นเพียงสิ่งตอบสนองความต้องการและการแสวงหาประโยชน์เท่านั้นแต่มีความสำคัญในเชิงจิตสำนึกทางวัฒนธรรมชุมชนเพราะเป็นรากฐานของการดำรงชีวิตทั้งของมนุษย์และระบบนิเวศน์โดยมีหลักคิดที่สำคัญ 2 ด้านคือ

- (1) ด้านนิเวศวิทยามนุษย์ซึ่งเน้นการศึกษาองค์กรทางสังคมจิตสำนึกและวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนในการจัดการการเกษตรดินน้ำและป่าไม้ในแง่ที่เป็นรากฐานของการยังชีพและเป็นทรัพยากรร่วมโดยพยายามแสดงให้เห็นถึงยุทธวิธีในการปรับตัวของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศท้องถิ่นทั้งที่แสดงออกผ่านการปรับตัวของพฤติกรรมและกฎเกณฑ์

ทางวัฒนธรรมของชุมชนตลอดจนการสร้างจิตสำนึกใหม่เพื่อช่วยให้ชุมชนนั้นๆสามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกับทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน

(2) ด้านนิเวศการเกษตรซึ่งพยายามวิเคราะห์แนวทางในการปรับตัวของวัฒนธรรมในการผลิตที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนระบบนิเวศน์เพื่อการผลิตอาหารและการเกษตรอื่นๆเมื่อต้องรับเทคโนโลยีใหม่ๆเพื่อเลือกคุณสมบัติของระบบด้านต่างๆคือ ด้านปริมาณของผลผลิตด้านความมั่นคงของระบบด้านความยั่งยืนของระบบและด้านเสมอภาคภายในระบบให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของระบบนิเวศน์การเกษตรให้มากที่สุด (อานันท์กาญจนพันธ์, 2543 หน้า 157-167)

การดำรงชีวิตของมนุษย์ให้อยู่รอดมาได้จนกระทั่งปัจจุบันส่วนมีความเกี่ยวข้องกับและสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์สภาพแวดล้อมที่มนุษย์ดำรงอยู่อย่างแยกออกจากกันไม่ได้ป่าในฐานะที่เป็นแหล่งอาหารเพื่อการดำรงชีพตลอดถึงเป็นแหล่งที่พักอาศัยของมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญ

ดังนั้นทั้งสองสิ่งจึงเป็นภาพสะท้อนซึ่งกันและกันถ้าป่าในชุมชนมีสภาพที่ดีอุดมสมบูรณ์นั้นก็หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมยังดีมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างสมดุลแต่ถ้าสภาพป่ามีความเสื่อมโทรมถูกทำลายไม่ว่าจะเป็นดินน้ำป่าแน่นอนว่าจะต้องเกิดความเสื่อมโทรมในใจคนขึ้นก่อนอย่างแน่นอนจะเป็นภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติกำลังจะถึงจุดสิ้นสุด

ดังนั้นการที่คนในชุมชนลุกขึ้นมาเอาใจใส่กับทรัพยากรธรรมชาติของตนเองกลับมาอนุรักษ์จัดการให้เกิดความสมดุลในการใช้ทรัพยากรจึงเป็นภาวะที่จะสร้างและสานความสัมพันธ์เดิมเมื่อครั้งอดีตการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บเอาไว้บนหิ้งโดยไม่ใช้ประโยชน์แต่เป็นการจัดการเพื่อให้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืนนั้นจะต้องใช้องค์ประกอบหลายอย่างเช่นสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรตนเององค์ความรู้ที่นำมาใช้ระดับจิตสำนึกของคนในชุมชนหรือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตลอดถึงโลกทัศน์วิถีคิดของคนภายในชุมชนเองล้วนมีความสำคัญต่อแนวทางการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

การจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนของเครือข่ายอนุรักษ์เวียงดังเป็นเป็นการจัดการภายใต้วัฒนธรรมประเพณีองค์ความรู้ท้องถิ่นที่อิงกับศาสนธรรมเป็นหลักการมองว่าธรรมชาติเป็นเพื่อนเป็นที่พึ่งของมนุษย์ได้อย่างแท้จริงวิถีชีวิตอย่างนี้ทำให้มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในการไม่เอาัดเอาเปรียบธรรมชาติและใช้ทรัพยากรอย่างเคารพนอกจากองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนแล้วยังต้องอาศัยความรู้จากภายนอกชุมชนเพื่อปรับประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงภายนอกทั้งนี้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนภายในชุมชน

6. แนวคิดเกี่ยวกับป่าไม้และแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้

ป่า หมายถึง พื้นดินที่ไม่มีเอกชนครอบครอง โดยถูกต้องตามกฎหมาย และรัฐบาลได้กำหนดพื้นที่ดังกล่าวนี้ให้เป็นป่าประเภทต่างๆ ตามด้วยบทกฎหมาย เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเตรียมการ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า วนอุทยาน เขตห้ามล่าสัตว์ป่า สวนป่าและพื้นที่อนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น โดยความหมายทั่วไป แล้วป่าคือพื้นที่ปกคลุมด้วยพรรณพืชไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ไม้พุ่ม หญ้า หรือพืชอย่างอื่นที่มีชีพืชเกษตร บางครั้งอาจหมายถึงชีพืชเกษตร บางครั้งอาจหมายถึงสังคมพืชตามธรรมชาติ (natural plant community) อาจเป็นสังคมของไม้ใหญ่ เช่น ป่าดงดิบทางภาคใต้ของประเทศหรือ ไม้เลื้อยผสมกับหญ้าตามธรรมชาติเช่น ทุ่งหญ้าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นต้น ในทางนิเวศวิทยานิยมใช้คำว่าสังคมพืชคลุมดินตามธรรมชาติ (natural vegetative cover type) ซึ่งอาจเป็นได้ตั้งแต่ป่าใหญ่ที่ประกอบด้วยไม้ชั้นเรือนยอดสูงเกินกว่า 40 เมตร ไปจนถึงทุ่งหญ้าและลานหินที่ปกคลุมด้วยมอสและพืชเล็กๆ คนทั่วไปมักเข้าใจคำว่าป่าไม้คือสังคมพืชที่ต้องมีไม้ใหญ่สูงกว่า 20 เมตรขึ้นไป (นิวัติ เรืองพานิช, 2542: 170)

ป่าไม้นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าที่สำคัญยิ่งของประเทศ ป่าไม้เป็นแหล่งผลิตไม้และของป่าสำหรับใช้สอยและเป็นสินค้าทั้งภายในประเทศ และส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ประเทศไทยได้เคยมีการทำไม้สักและไม้กระยาเลยออกจากป่าปีละหลายล้านลูกบาศก์เมตรมูลค่าหลายพันล้านบาท ทั้งนี้ยังไม่รวมของป่าอื่นๆ อีก จึงนับว่าป่าไม้นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนผู้ใช้ไม้และของป่าแล้ว ยังอำนวยประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของ

ประเทศเป็นอันมาก แต่เนื่องจากได้มีการตัดไม้เกินกำลังผลิตติดต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ปัจจุบันจึงไม่มีไม้ขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าเศรษฐกิจอย่างเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต สำหรับประโยชน์ทางอ้อมของป่านั้นมีอยู่หลายประการ และมีบทบาทสำคัญในการป้องกันบรรเทาภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น ป้องกันการพังทลายของดิน ป้องกันและบรรเทาอุทกภัย บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ทำให้อากาศอบอุ่นเย็นสบายไม่ร้อนจัดหรือหนาวจัด ช่วยให้ฝนตกเพิ่มขึ้นเฉพาะที่เฉพาะแห่ง และมีความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอทำให้น้ำไหลอย่างสม่ำเสมอตลอดปี ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนเหล่านี้เป็นต้น ปัจจุบันนี้นักวิชาการป่าไม้และนักอนุรักษ์ต่างถือว่าประโยชน์ทางอ้อมของป่ามีความสำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่ง และอาจมากกว่าประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงจากป่าไม้เสียอีก นิวัติ เรื่องพานิช (2533: 171-172)

ป่าไม้ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความผูกพันต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มาก เพราะยังประโยชน์ให้แก่มวลมนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม เนื่องจากจำนวนประชากรของโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจึงทำให้ป่าไม้ลดขนาดของพื้นที่ลงโดยลำดับ โดยปัจจุบันป่าไม้ของโลกจะเหลืออยู่ไม่เกินร้อยละ 42 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนใหญ่จะเป็นป่าไม้ในเขตร้อนหรือเขตหนาวที่อยู่ห่างไกลชุมชนหนาแน่นและการคมนาคมขนส่งไม่สะดวก ส่วนป่าไม้ที่งอบในเขตอบอุ่นหรือแม้แต่ป่าไม้เนื้อแข็งในเขตร้อนที่อยู่ในหรือใกล้ย่านชุมชนหนาแน่น จะถูกถากถางเพื่อนำพื้นที่มาใช้ทำการเพาะปลูกและนำไม้มาใช้ประโยชน์อื่นๆ เกือบหมดสิ้น ป่าไม้มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพของมนุษย์ และการคงอยู่ของสิ่งแวดล้อมต่างๆ จากการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ในทุกส่วนของโลกหรือประเทศไทย ทำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงการสูญเสียและผลที่ได้รับจากการกระทำอันนี้ การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าไม้จึงได้รับความสนใจจากภาครัฐบาลและเอกชนและประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง การอนุรักษ์ป่าไม้เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวกระทำได้ดังนี้ (ราตรีภรรยา, 2540: 112-118)

1. การกำหนดนโยบายป่าไม้แห่งชาติ นโยบายป่าไม้แห่งชาติมีอยู่ 2 ข้อที่สำคัญคือ การกำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ เป็นการกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาป่าไม้ในระยะยาวเพื่อประโยชน์ 2 ประการดังนี้

1.1 ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายากและป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนทั้งเพื่อประโยชน์ในการศึกษา การวิจัย และนันทนาการของประชาชนในอัตราร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศหรือประมาณ 48 ล้านไร่

1.2 ป่าเพื่อเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศหรือประมาณ 80 ล้านไร่

2. การปลูกป่าเป็นการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างหนึ่ง เมื่อป่าไม้ในพื้นที่ถูกตัดฟันลงไม่ว่ากรณีใดก็ตาม นโยบายการรักษาป่าไม้จะกำหนดให้มีการปลูกป่าขึ้นทดแทนและส่งเสริมให้มีการปลูกป่าทุกรูปแบบ การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าไม้เสื่อมสภาพสามารถดำเนินการได้ทั้งภาครัฐบาล เอกชน ชุมชน และอาสาสมัคร อาจจะกระทำเนื่องในโอกาสสำคัญๆ เช่น ปลูกป่าเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองครองราชย์ 50 ปี หรือในวันเข้าพรรษา เป็นต้น

3. การป้องกัน ไฟไหม้ป่า ไฟไหม้ป่าถือว่าเป็นอันตรายร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับป่าไม้ การฟื้นฟูกระทำได้ยาก ไฟไหม้ป่าเกิดจากการกระทำของมนุษย์ จากความประมาทเลินเล่อทำให้ต้นไม้บางส่วนอาจตาย บางส่วนอาจจะงักการเจริญเติบโตและบางแห่งอาจตายหมด หากเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนพืชหมดโอกาสแพร่พันธุ์ได้

4. การป้องกันการบุกรุกทำลายป่า การบุกรุกทำลายป่าในปัจจุบันนี้จะเพิ่มความเสี่ยงมากขึ้น การป้องกันทำได้โดย การทำหลักเขตป่าหรือเครื่องหมายให้ชัดเจนเพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นเขตป่าประเภทใด การแก้ปัญหาที่สำคัญที่สุดอยู่ที่การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นไปด้วยความเที่ยงตรง เอาจริงเอาจัง และมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพและหน้าที่ ปฏิบัติตามคัมภีร์กฎหมายและพระราชบัญญัติป่าไม้อย่างเคร่งครัดจะสามารถป้องกันการทำลายป่าในทุกรูปแบบได้

5. การใช้วัสดุทดแทนไม้ ในการก่อสร้างต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือนหรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เคยใช้ไม้ดั้งเดิม เช่น การสร้างสะพานเพื่อทดแทนสะพานเก่าที่ชำรุด ควรจะใช้เหล็กทำสะพานให้รถวิ่งชั่วคราวก่อนจะมีสะพานใหม่ที่ถาวรและสร้างได้ด้วยวัสดุที่ไม่ใช่ไม้ วง

กบประตุน้ำต่างเหล็ก ประตุน้ำต่างกระจกแทนการใช้ไม้ แม้แต่เครื่องประดับเครื่องใช้ต่างๆ ควรใช้วัสดุอื่นแทนไม้

6. การใช้ไม้อย่างมีประสิทธิภาพ/ประหยัด เป็นการนำเนื้อไม้มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดโดยใช้ทุกส่วนของต้น เช่น ไม้ที่เหลือจากการแปรรูปนำมาใช้เป็นวัสดุก่อสร้างแล้วสามารถนำไปเป็นวัตถุดิบทำไม้อัด ไม้ปาร์เก้ ชั้นไม้สับ (chip board) ไม้ประสาน (particle board) ทำเป็นเครื่องใช้ไม้ขนาดเล็ก เช่น แจกัน ที่เขียนหูหรี ของชำร่วย เป็นต้น ส่วนไม้ที่นำมาแปรรูปเพื่อใช้ในการก่อสร้างหรือเพื่อการอื่นควรปรับปรุงคุณภาพไม้ก่อนนำมาใช้ประโยชน์ เช่น การอาบน้ำยาไม้ อบให้แห้งเพื่อยืดอายุการใช้งานให้ยาวนานออกไป

7. การพยายามนำไม้ที่ไม่เคยใช้ประโยชน์มาใช้ เช่น มะพร้าว ต้นตาล ไม้ยางพารา นำมาเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนได้หลายชนิด อาทิ ตู้ เตียง โต๊ะ ก่อนนำมาใช้ประโยชน์ ควรปรับปรุงคุณภาพไม้ก่อน

8. ส่งเสริมประชาสัมพันธ์ ให้การศึกษา ให้เยาวชนและประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และช่วยกันดูแลในการจัดการรักษาทรัพยากรป่าไม้เหมือนกับที่เรารักษาทรัพยากรป่าไม้ เหมือนกับเรารักษาและหวงแหนสิ่งของที่เป็นสมบัติของเราเอง

ในปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ป่าไม้เกือบทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยได้ยึดแนวทางการอนุรักษ์เป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ป่าได้ลดลงจนอยู่ในขั้นวิกฤติไม่สามารถบริการสิ่งต่างๆ ให้แก่มนุษย์ได้ตามที่ต้องการ และยังก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจนเป็นปัญหาต่อสังคม มนุษย์ คำว่าอนุรักษ์ (conservation) หมายถึง การใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดในกรณีของป่าไม้ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ทดแทนตัวเองได้ (renewable natural resource) คือการใช้ป่าให้ได้รับผลสูงสุดในทุกด้านและมีความยั่งยืนตลอดไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด แนวทางการอนุรักษ์นั้นโดยทั่วไปมีระดับความเข้มข้นของการใช้หลายระดับนับตั้งแต่ไม่ใช้เลยอันได้แก่การรักษา (preservation) ไปจนถึงการใช้ให้ได้ผลทางเศรษฐกิจสูงสุดและตลอดไปโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์อื่น (active management) ซึ่งอาจแบ่งกว้างๆ ได้ดังนี้ (อุทิศ กุญอินทร์, 2536: 60)

1. การเก็บรักษา (preservation) เป็นการจัดการแบบที่ปล่อยให้พื้นที่ป่าดำเนินไปตามธรรมชาติโดยมนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องใดๆ การเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามธรรมชาติโดยสมบูรณ์ป่าจะเป็นพรหมจรรย์ (virgin forest) ที่แท้จริง

2. การอนุรักษ์ (conservation) เป็นการจัดการเพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างชาญฉลาดเน้นที่รักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ดูหรือใช้ประโยชน์ด้วย ไม่มุ่งที่ประโยชน์สูงสุดการใช้ที่ต้องมีการทำลาย (destructive uses) ต้องกำหนดไม่ให้เกินกว่าที่จะทำให้ป่าเปลี่ยนแปลงหรืออาจไม่ใช้ ส่วนการใช้ในทางที่ไม่ทำลาย (non-destructive uses) จะต้องมีผลกระทบต่อผลกระทบบนทำให้ทรัพยากรป่าไม้หรืออื่นๆ ในป่าเปลี่ยนรูปหรือเสื่อมโทรมลงคือให้ป่าคงรูปเดิมที่สมบูรณ์ตลอดไป

3. การจัดการเข้มข้นเพื่อการผลิต (management for high production) เป็นการใช้ขบวนการต่างๆ เข้าไปกระทำต่อพื้นที่ป่าไม้เพื่อก่อให้เกิดผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยปกติเน้นที่ผลผลิตทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ อาจจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปโครงสร้างของป่าเพื่อก่อให้เกิดผลผลิตสูงสุดตามเป้าหมาย เช่น การปลูกสร้างสวนป่า เป็นต้น

ในปัจจุบันป่าไม้ของโลกทั้งหมดจะเหลือไม่เกินร้อยละ 42 (Robinson: 1928) แม้แต่ประเทศไทยรัฐบาลได้ดำเนินการปิดป่าไม้ชั่วคราวเพราะสภาพทั่วไปของป่าไม้อยู่ในขั้นวิกฤติกล่าวคือ จะเหลือพื้นที่ป่าไม้อย่างแท้จริงไม่เกินร้อยละ 24 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ดังนั้นเพื่อป้องกันมิให้มนุษยชาติเดือดร้อนจึงต้องหาวิธีป้องกันและแก้ไขอย่างเร่งด่วนซึ่งรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ที่สำคัญมีดังนี้ (วิชัย เทียนน้อย,ม.ป.ป.:122-129)

1. การปลูกป่าทดแทน ภาครัฐได้นำเนินการปลูกป่าทดแทนทั้งในรูปแบบของการทำสวนป่า สวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ และสวนสาธารณะ

2. การดำเนินการคุ้มครองป่า ทำได้โดยอาศัยกฎหมายซึ่งทางราชการเห็นความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้เหล่านั้นเป็นเขตหวงห้าม มิให้ประชาชนเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์อื่นใดจากป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นการตัดชักลากไม้ออกมาใช้ประโยชน์ การเก็บหาของป่าหรือการล่าสัตว์

3. การขจัดนุกรุกทำลายป่า รัฐบาลต้องแก้ไขโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือควบคุมไปกับการประชาสัมพันธ์เพื่อความร่วมมือ เจ้าหน้าที่รัฐเองก็ควรมีความซื่อสัตย์

4. การป้องกันไฟไหม้ กระทำได้โดยจัดตั้งหน่วยผจญเพลิงพร้อมด้วยเครื่องมือดับไฟที่ทันสมัย จัดตั้งหน่วยประชาสัมพันธ์เพื่อแนะนำประชากรที่อยู่อาศัยใกล้ป่าไม้ และนักท่องเที่ยวให้ช่วยระมัดระวังในการนำไฟฟ้ามาใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ จัดทำแผนกันไฟทั้งที่อยู่ในป่าไม้และบริเวณรอบนอกของป่าไม้และจัดสร้างหอสังเกตการณ์ขึ้นในป่าไม้

5. การปรับปรุงวิธีการทำป่าไม้ ซึ่งมีหลักถูกต้องตามหลักวิชาการที่สำคัญคือ

5.1 การตัดไม้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นความพยายามที่จะลดความเสียหายของต้นไม้ที่โค่นลงมา กล่าวคือ การตัดไม้ต้องเว้นคอกไว้สูงจากพื้นดินราว 30 ซม. เวลาล้มต้นไม้ลงมาต้องระวังไม่ให้ล้มปะทะกับก้อนหิน จอมปลวกหรือคอกไม้ขนาดใหญ่ เพื่อป้องกันมิให้ต้นไม้แตกหัก เครื่องมือที่นำมาใช้ตัดต้องมีประสิทธิภาพ

5.2 ป้องกันการตัดไม้จนโล่งเตียน การทำป่าไม้ที่ถูกต้องจะต้องตัดไม้ที่ได้ขนาด ตัดต้นไม้เป็นแถบ เป็นหมู่หรือเป็นรั้ว และปล่อยให้เหลือต้นไม้ที่เป็นแม่พันธุ์ไว้ ทั้งนี้เมื่อบริเวณที่ตัดไม้ไปแล้วจะเหลือป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงช่วยป้องกันลมพัด และช่วยรักษาความชื้นเอาไว้

6. การพยายามนำเนื้อไม้มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ไม้ที่โค่นล้มลงมาควรจะนำเนื้อไม้ทุกส่วนมาใช้ประโยชน์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ใช่ตัดเอาเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งมาใช้เท่านั้น

7. การป้องกันความเสียหายของป่าอันเนื่องมาจากแมลงและโรคพืช การที่ต้นไม้ชนิดเดียวกันขึ้นรวมกันอย่างหนาแน่นจะได้รับอันตรายจากโรคพืชและแมลงได้ง่ายกว่ามีต้นไม้หลายๆชนิดคละเคล้าปะปนกัน การป้องกันก็คือ การใช้สารเคมีฉีดหรือพ่นลงไปในพื้นที่ควบคุมทางด้านชีวภาพ โดยการฉีดหัวด้วงหรือตัวเบียนเบียนมาปล่อยไว้ และการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมมาปลูกเพื่อที่จะสามารถต่อต้านโรคพืชและแมลงได้

8. การจัดการดูแลรักษาพันธุ์ไม้สงวน ก่อนที่จะออกใบอนุญาตให้ผู้รับสัมปทานป่าไม้ทำการชักลากไม้ออกมาใช้ประโยชน์ กรมป่าไม้ได้มอบหมายให้พนักงานป่าไม้ออกไปคัดเลือกต้นไม้และตัดเอาไว้โดยห้ามมิให้ผู้รับสัมปทานป่าไม้ตัดต้นไม้เหล่านี้เด็ดขาด

7. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

ป่าชุมชน คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำองค์ประกอบความต้องการของประชาชนและประชาชนผู้รับผลประโยชน์เข้ามาร่วมในขบวนการวางแผนการจัดการพื้นที่ป่าไม้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยืนยาวตามความต้องการของชุมชนนั้น ในความหมายนี้ ป่าชุมชนจึงเป็นป่าซึ่งประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการรักษาและพัฒนาป่า เพื่อให้ป่าอำนวยประโยชน์ตามความต้องการของชุมชนของตน ป่าชุมชนในความหมายนี้จึงเป็นป่าของประชาชน ดำเนินการโดยประชาชนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ป่าชุมชนในลักษณะนี้จะมองเห็นได้จากป่าหลายแห่งในประเทศไทยที่มีลักษณะเป็นป่าผืนเล็กใกล้หมู่บ้านที่ประชาชนได้ร่วมกันรักษาดูแลเพื่อเป็นป่าของหมู่บ้าน มีการกำหนดกติกาของหมู่บ้านเพื่อลงโทษผู้ทำลายสภาพของแหล่งป่าไม้ และมีการรวมกลุ่มเพื่อคอยสอดส่องดูแลผู้ฝ่าฝืนกติกาที่ตกลงร่วมกันไว้ (กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ, 2534: 3)

ป่าชุมชนได้มีวิวัฒนาการมาในประเทศไทยมาช้านาน มีวิธีการจัดการแตกต่างกันไประหว่างภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยสอดคล้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจ และนิเวศวิทยาของพื้นที่นั้นๆ สภาพการพึ่งพิงให้พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนจะมีลักษณะแตกต่างกันตามความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาป่า สภาพของชุมชนสามารถแบ่งออกได้ 3 ลักษณะดังนี้

1. ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ มีความขาดแคลนไม้ใช้สอยในลักษณะต่างๆ เช่น ไม้เพื่อการก่อสร้าง ไม้เพื่อพลังงาน มีการแข่งขันในการใช้ที่ดินเพื่อกิจการต่างๆ สูง แหล่งป่าไม้ที่จะมีขึ้นได้ จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ตั้งอยู่บนดินซึ่งจะมีการควบคุม และคุ้มครองโดยหลายหน่วยงาน

2. ป่าชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีการประกอบการเกษตรกรรมซึ่งอาจมีที่ดินไม่เพียงพอ มีความต้องการที่ดินเพิ่มและในขณะเดียวกันได้อาศัยแหล่งป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพาทางด้านไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งซับน้ำ

3. ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับพื้นที่ป่าไม้ ต้องการป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งซับน้ำต่างๆ

ป่าชุมชนที่ได้วิวัฒนาการขึ้นมาในสภาพชุมชนลักษณะต่างๆ ทั้ง 3 ลักษณะในประเทศไทย คือ การรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยประชาชนได้ร่วมกันรักษาไว้ภายใต้วัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน จากวัตถุประสงค์ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ สามารถที่จะแบ่งรูปแบบของป่าชุมชนออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม กับป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ, 2534: 6-8)

โกมล แพรกทอง (ม.ป.ป.: 6-8) ได้กล่าวว่าป่าชุมชนได้มีการวิวัฒนาการในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน และมีวิธีการจัดการแตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจและระบบนิเวศของพื้นที่นั้นๆ สภาพของชุมชนสามารถแบ่งแยกได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ มีความขาดแคลนไม้ใช้สอย มีการแข่งขันในการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่างๆ สูงแหล่งป่าไม้ที่จะมีขึ้นได้จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ต้องอยู่บนดิน ซึ่งถูกควบคุมและคุ้มครองโดยหลายหน่วยงาน

2. ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่า เป็นชุมชนที่ประกอบการเกษตรกรรม ซึ่งอาจจะมีที่ดินไม่เพียงพอ มีความต้องการที่ดินและในขณะเดียวกันได้อาศัยแหล่งป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพิงทางด้านไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร สมุนไพรรักษาโรค และแหล่งซับน้ำ

3. ชุมชนอยู่ในเขตป่า เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับป่าไม้ ต้องการป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค และแหล่งซับน้ำต่างๆ

ป่าชุมชนที่ได้วิวัฒนาการในสภาพชุมชนลักษณะต่างๆ 3 ลักษณะที่กล่าวมานั้น คือการรักษาป่าไว้เพื่อประโยชน์ของป่าชุมชน โดยประชาชนร่วมกันรักษาไว้ภายใต้วัตถุประสงค์ที่แตกต่างลักษณะของป่าชุมชนที่เกิดขึ้นในประเทศไทยไว้ 3 รูปแบบดังนี้

1. ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นป่าชุมชนที่ประชาชนในท้องถิ่นได้รักษาพื้นที่ป่าไว้โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเป็นแหล่งชับน้ำและอาหาร สมุนไพร และของป่าสำหรับชาวบ้านท รวมทั้งเป็นเขตอภัยทาน และเป็นที่พักผ่อนเป็นต้น

2. ป่าชุมชนแบบพัฒนาหรือป่าชุมชนประยุกต์เป็นป่าชุมชนที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมให้ราษฎรมีป่าไม้ไว้ใช้สอยในระดับหมู่บ้าน ซึ่งจะมีรูปแบบต่างๆ ขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ที่ดินและองค์การที่เกี่ยวข้อง เช่น ป่าโรงเรียน (school forest) การพัฒนาวัดป่า ป่าชุมชนเพื่อการใช้สอยเป็นต้น

3. การดำเนินงานส่งเสริมป่าชุมชน ซึ่งหน่วยงานต่างๆ ภายในกรมป่าไม้ได้ดำเนินงานในลักษณะส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน กลุ่มราษฎรให้ดำเนินกิจกรรมปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์ตามที่กรมป่าไม้ได้นำเนิการอยู่แล้ว และมีโครงการที่จัดทำในอนาคต

8. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้และการจัดการผลประโยชน์ป่าชุมชน

การใช้และการจัดการผลประโยชน์ป่าชุมชนคือ การจัดการแบ่งสรรค้ปันส่วน การใช้ประโยชน์ของป่าชุมชนให้ตรงกับความต้องการที่หลากหลายของชุมชน ประโยชน์ที่ชุมชนในท้องถิ่นต้องการจากป่าจะเป็นสิ่งกำหนดวัตถุประสงค์ในการปลูกป่า และรักษาป่าไว้เป็นของชุมชนซึ่งจะเป็นการใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่โดยทั่วไปจะเป็นการใช้ประโยชน์ที่สนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต อย่งไรก็ดี สามารถสรุปการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่นได้ 2 รูปแบบดังนี้

การใช้ประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ไม้และของป่า ชุมชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากป่าในรูปแบบนี้คือ

1. เป็นแหล่งไม้เชื้อเพลิง โดยปกติประชาชนในชนบทจะใช้ไม้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงสำหรับหุงหาอาหารประจำวันและให้ความอบอุ่นในฤดูหนาว โดยเก็บเศษไม้ ปลายไม้ที่แห้งๆ หรือไม้ที่ยืนต้นตายในป่าธรรมชาติที่รักษาไว้หรือตัดไม้จากป่าที่ชุมชนปลูกขึ้นมาใหม่ สำหรับเป็นแหล่งไม้ใกล้บ้าน
2. เป็นแหล่งไม้สำหรับทำที่อยู่อาศัยและเครื่องมือใช้ต่างๆ ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ใช้ไม้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ซ่อมแซมบ้านเรือน และทำเครื่องมือใช้ในการเกษตรและอื่นๆ เช่น ค้อนเครื่องมือ เครื่องจักรสานต่างๆ บางท้องถิ่นมีการเก็บใบพลวงมาทำหลังคา ฯลฯ
3. เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ ประชาชนในชนบทจะดำรงชีพโดยอาศัยอาหารที่ได้จากป่าในหลายรูปแบบ ซึ่งได้จากส่วนต่างๆ ของต้นไม้ ได้แก่ ยอด ดอก ใบ ฯลฯ และในรูปของป่าบางชนิด เช่น เห็ด น้ำผึ้ง นอกจากนี้จะเป็นแหล่งอาหารสำหรับมนุษย์แล้วป่ายังเป็นแหล่งอาหารสัตว์อีกด้วย
4. เป็นแหล่งยารักษาโรค ประชาชนในชนบทได้อาศัยต้นไม้หรือของป่าบางชนิดที่รู้จักกันแพร่หลาย ได้แก่ สมุนไพรต่างๆ ในการรักษาโรคเบื้องต้นก่อนจะถึงมือแพทย์สมัยใหม่
5. เป็นแหล่งรายได้เสริม ประชาชนในชนบทนอกจากจะอาศัยป่าเป็นแหล่งอาหารในการดำรงชีพแล้ว ยังสามารถเก็บรวบรวมอาหารจากป่าและของป่าไปขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่งหรืออาจจะช่วยกันปลูกป่าขึ้นมาใหม่ในพื้นที่ที่ไม่มีเงินใจเกี่ยวกับระเบียบและกฎหมายเมื่อถึงคราวตัดไปขายเป็นรายได้

9. แนวคิดเกี่ยวกับการคุกคามป่าไม้

การคุกคามป่าหมายถึง การทำลายป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม และทั้งจากฝีมือมนุษย์และไม่ใช่ฝีมือมนุษย์ เช่น 1) การตัดไม้เพื่อใช้ประโยชน์ ทั้งแปรรูปการตัดไม้เสารั้วไม้เชื้อเพลิง 2) การ

ล่าสัตว์ป่าและการทำกับดักต่างๆ3) การเกิดไฟป่า4) การหาปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ5) การเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่า 6) การบุกรุกแผ้วถาง การบุกรุกแผ้วถางเพื่อครอบครองพื้นที่หรือเพื่อทำการเกษตร 7) การเก็บหาของป่าต่างๆเช่น หน่อไม้ ผักหวานป่า ครั้งเป็นต้น 8)ปัญหาอื่นๆการรุกรานจากพืชพันธุ์ต่างถิ่น เป็นต้นการคุกคามจากมนุษย์เป็นปัญหาที่สำคัญในการทำลายป่า โดยเฉพาะการตัดไม้ การปรับหน้าดินเพื่อทำการเกษตร

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กิตติศักดิ์แก้ววารี(2553) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองจังหวัดชัยนาทศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองป่าชุมชนเขาราวเทียนทองได้รับการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนเมื่อปี 25 ผลการศึกษาพบว่าประชาชนบ้านเขาราวเทียนทองมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองอยู่ในระดับปานกลางปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองจังหวัดชัยนาทได้แก่สถานภาพทางสังคมและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยหลักส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองจังหวัดชัยนาทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่เพศอายุการเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนการได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนและผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากป่าชุมชน

นันทนาบุญญานันต์(2549) การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคมการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชน การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนประเมินมูลค่าของของป่าจากพื้นที่ป่าใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสอบถามประชาชนบ้านยางโทน 133 ครัวเรือน และ บ้านห้วยสะพาน จำนวน 156 ครัวเรือนพบว่า ประชากรที่ทำการศึกษาทั้งบ้านยางโทนและบ้านห้วยสะพานส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 43.1 ปี และ 49.8 ปี ตามลำดับโดยสถานภาพทางการศึกษาส่วนใหญ่จบระดับประถมศึกษา มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และประกอบ

อาชีพรับจ้างเป็นอาชีพรอง โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อปีของแต่ละหมู่บ้านเท่ากับ 109,011.1 บาท และ 105,915.2 บาทตามลำดับ แต่รายได้นั้นไม่เพียงพอกับรายจ่าย ซึ่งส่วนใหญ่ของประชากรที่ศึกษาบ้านยางโทนได้มีการกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านส่วนบ้านห้วยสะพานจะกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เพื่อนำมาใช้ลงทุนประกอบอาชีพ สำหรับที่ดินทำกินพบว่าประชากรที่ศึกษาทั้งสองหมู่บ้านมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง โดยบ้านยางโทนมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองเฉลี่ยต่อครัวเรือน 42.1 ไร่ ส่วนบ้านห้วยสะพานสามัคคีมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองเฉลี่ยต่อครัวเรือน 24.0 ไร่ ส่วนการเก็บหาของป่านั้นเป็นการใช้ประโยชน์หลักของชุมชน และการประเมินมูลค่าของป่าที่เก็บหาเพื่อการบริโภคและเพื่อการค้าของบ้านยางโทน พบว่ามูลค่าการเก็บหาของป่าเฉลี่ยต่อครัวเรือน 3,820.8 บาท และ 2,214.0 บาท ส่วนบ้านห้วยสะพานมูลค่าการเก็บหาของป่าเฉลี่ยต่อครัวเรือน 3,368.3 บาท และ 4,481.9 บาท และมูลค่าของป่าที่เก็บหาโดยรวมของบ้านยางโทนและบ้านห้วยสะพาน มีมูลค่าเฉลี่ยต่อปี 9,039.9 บาท และ 4,125.8 บาทตามลำดับ ส่วนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชุมชนและความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชน ทั้งบ้านยางโทนและบ้านห้วยสะพานมีในระดับสูง แต่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้นมีอยู่ในระดับปานกลาง

ปิติ กันต์งกุล (2549) ได้ศึกษาถึงการพึงพิงป่าไม้และการปลูกไม้ไผ่ในพื้นที่โครงการหลวง พบว่าประชาชนมีการใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ในด้านการนำไผ่เป็นสิ่งก่อสร้างชั่วคราว การนำหน่อไม้มาเป็นอาหาร มีการปลูกไผ่เพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้น

กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้

